

ВЛАДИМИР ФИРСОВ

ГЕНИИ ПО ПОРЪЧКА

Превод от руски: Аксиния Тацева, 1988

chitanka.info

Ако не беше миличкият характер на Розалия, нямаше да избягам от къщи. Но съпругата ми е в състояние да скъса нервите и на светец. Накратко, избягах от нея и спокойно прекарвах вечерта на моята любима масичка, когато... Впрочем, това няма значение.

Сега вече вярвам, че в новогодишната вечер непременно стават чудеса. Но тогава не мислех за това. Останах там достатъчно дълго, за да забравя за огорченията си и да премина на безгрижна вълна. Твърдо реших, че днес няма да се връщам вкъщи и размислях дали да не се обадя на една от приятелките си. В този момент на масата ми седна Малер.

Не се бяхме виждали около десет години, но аз го познах веднага. За това време почти не се беше променил, бе все така несъразмерен и дълъг като върлина както през годините, когато учехме в университета. Джек Малер беше най-порядъчният и най-способният от всички нас и искрено се зарадвах, че отново виждам удължената му наивна физиономия.

— Роб, аз не случайно съм тук — с трагичен шепот каза Джек. — Отдавна те търся. Трябва да говоря с теб за нещо сериозно.

Сега ще поиска пари назаем, помислих си и веднага ми стана скучно. Колко си приличат хората! Откакто се замогнах, постоянно ме издирват стари познати. И всички след повече или по-малко продължителен разговор молят да им заема пари.

— Колко? — попитах, за да свърша по-бързо с това.

— Какво „колко“?

— Колко ти трябва?

— Два часа, най-много три.

— Не разбирам — признах си с облекчение. Ако Малер беше помолил за пари, щях още повече да се разочаровам от човечеството.

Джек се наведе към мен през масата като метър, който се разгъва.

— Роб, отговори ми на един въпрос: гениалността вродено качество ли е или придобито?

Усмихнах се. Точно такъв въпрос можеше да се очаква от Джек.

— Гениите не се създават, те се раждат — повторих чута вече някъде фраза.

— Да, това е всеобщото мнение. И въпреки това абсолютно погрешно. Геният е продукт на средата. Ако Нютон се беше родил при

папуасите, щеше да си остане суеверен дивак. Само средата го е направила гений.

— Да допуснем — съгласих се аз. — Какво следва от това?

— Въздействието на средата може да моделира.

Мълчаливо протегнах ръка и докоснах челото на Джек. Той сърдито я отблъсна.

— Разбира се, за посредствеността е непосилна задача да се измъкне от кръга на общоприетите понятия — ядосано каза той, като ставаше. — Сбогом.

Малер винаги е бил малко неуравновесен и това избухване не ме учуди. Неслучайно го бяхме кръстили Гейзера. Но посредствеността... Хванах Джек за ръката и го накарах отново да седне.

— Щом веднъж вече ти е потрябвала за нещо посредствеността, бъди така добър да й изложиш мислите си в популярна форма. И така, ти предлагаш да се премине към моделиране на гении?

Малер се успокояваше също така бързо, както избухваше. Разговорът с него винаги ми е напомнял бой на петли, които дълго правят кръгове по двора, докато единият от тях, изгубил търпение, не се нахвърли върху противника, за да може, след като получи отпор, отново да започне дълбокомисленото въртене.

— Не се смей, Роб — каза Малер. — Гениите могат да се създават по наше желание, при това във всякакви количества...

Отпих от чашата си. Започна да става интересно. Една мисъл напълно в крак с времето — да се организира масово производство на гении. Желаетелите да станат Айнщайновци — вратата вдясно, вратата вляво — за бъдещи Моцартовци... Интересно, как смята да ги щампова?

— Разбираш ли, Роб, не знам защо всички са убедени, че състоянието на гениалност е нещо тайнствено, недостъпно за анализа и синтеза. По този въпрос учените бърбивци са баламосали всички. А в това няма никаква мистика. Работата е по-проста от две и две и аз се наемам да докажа това.

Хайде като начало веднага да се откажем от разбирането на гениалността като вродено качество. Ако това беше така, най-първият гений никога не би могъл да се появи на бял свят, защото нямаше да има от кого да наследи качествата си.

А сега си спомни как едно дете се учи да ходи. То не умее нищо и ако няма за пример родителите си, така и няма да се изправи на крака. Доказателство за това са децата, откърмени от диви животни, тези нещастни маугли. Всички те се придвижват на четири крака, въпреки че в наследствените им клетки от милион години е фиксиран изправеният вървеж.

Отначало детето прави само безсмислени движения — маса движения без цел, които не носят никакви резултати. Но след това в мозъка му се образуват някакви връзки. Кибернетиците наричат това „подбор от шума“. Правилните действия се затвърдяват, неправилните се забравят. Този процес продължава цял живот — когато малкото дете протяга ръка към играчката, когато прави първата стъпка, когато завърта кормилото на велосипеда на страната на падането, а не обратно. Отначало тези действия се управляват от разума. По-късно, след редица повторения те се автоматизират. Ние наричаме това моторна памет.

— За това сме чели още в училище — измърморих аз.

— Аз самият съм учуден, че това се знае от всички, но досега никой не е стигнал до правилни изводи — каза Малер. — А нали великите открития са прости като колелото.

Така, за какво говорех? Да, за гениите. Засега няма да ти обещавам втори Айнщайн. Но Рамос — моля. Или, да речем, Пеле — гениалният футболист. Ти не би ли искал да имаш отбор, в който играят единадесет души като Пеле?

— Стига ми Яшин да е на вратата — казах аз, като отпих от уискито. Но Джек не разбра цялата дълбочина на моята забележка. Никога не е разбирал от футбол. Впрочем, и от музика също. Наистина, прилежно ходеше с нас на концерти, но, предполагам, правеше това само заради онази червенокосата, която след време се омъжи за нашия професор. И други бяха влюбени в нея.

— А сега си представи, че някъде живее способно момче, бъдещ Паганини. Един ден той за пръв път взима в ръцете си цигулка и неумело изтръгва от нея жални звуци, напомнящи блеенето на метяляво яре. Започват да го обучават, уроците се повтарят всеки ден и след известно време момчето вече свири доста прилично. Когато отиде да свири в някоя кръчмичка, му хвърлят в шапката няколко монети. След това той попада в добри ръце и отново го учат, а ако няма този

късмет, бъдещият Паганини ще си остане слаб цигулар, който ще скрибуца по селските сватби за бутилка вино. Но му потръгва и сега той се труди всеки ден с часове, като повтаря десет, сто, хиляда пъти трудни упражнения — така, както Пеле хиляди пъти отработва някой удар.

И през цялото това време в кората на главния му мозък се извършват удивителни процеси, за които той дори не подозира. Ден след ден в нея се записват импулси, които са необходими, за да извлече нужната нота от инструмента или да изпрати топката в ъгъла на вратата. При това най-чудното е, че мозъкът запазва само сигнала, който съответствува на най-доброто движение, водещо право към целта. Тук действа законът на Дарвин за естествения подбор, според който оцелява само най-сръчният, най-приспособеният. И когато световноизвестният музикант излиза на сцената под грохота на аплодисментите, той носи в своето сиво вещество цял склад записани импулси — най-действените, прекарани през ситото на многогодишния подбор и му остава само да отвори вратата на този склад, за да може водопадът от звуци да се изсипе върху потресената публика.

Малер се облегна назад и заговорнически произнесе:

— Като презапишем тези импулси на мозъка на който и да е човек, ние ще получим втори гений, който по нищо не отстъпва на прототипа. Няма да бъде необходимо многогодишно обучение, изморителни тренировки — нищо!

Той измъкна изпод масата очукано куфарче.

— Ето го моя апарат! В него сега се намира мнемोगрама на талантлив пианист. Пет минути на презаписване и човек става гений. Всичко е в твоите ръце.

Погледнах Джек със съмнение. Съдейки по всичко, не трябваше да пие повече, защото очите му блестяха, а дългото лице се беше източило още повече. Изведнъж ми стана смешно.

— И ти предлагащ да се изпита апаратът върху мен? — изсмях се аз в лицето му. — Нали прекрасно знаеш, че съм завършил не само университета, но и консерваторията. И именно класа по пиано. Още не съм толкова на градус, че да забравя това.

Малер винаги е бил момче на място. Той не се обиди ни най-малко, че го бях заподозрял в мошеничество, и само сви рамене.

— Затова се обърнах към теб. Ти най-добре се ориентираш в музиката. Без теб няма да мога да оценя резултата от опита.

Като че ли говореше неща, заслужаващи внимание. Трябваше да пристъпя към решителни действия. В края на краищата не рискувах нищо.

— А после? — попитах го аз.

— Когато се убедиш във всичко — зашепна ми Джек в ухото, — ще организираме акционерно дружество за производство на гении. Посредствени актьори, музиканти, лишени от талант, спортисти-аутсайдери с хиляди ще се хвърлят към нас. Ще освободим света на изкуството от посредствеността. Спортните босове ще ни дадат милиони само и само да се сдобият с нов Касиус Клей или Пол Андерсен...

В новогодишната нощ хората не винаги разсъждават логично, но способността ми да разсъждавам логично още не ме беше напуснала окончателно. Помислих си как би се променила съдбата на човек, който изведнъж получи чудесния дар. Няма ли да се разбие целият му живот? И ще бъде ли той щастлив, ако бъде изваден от обичайното си състояние? Какъв ще стане неговият мироглед, когато той, доскоро малко, незабележимо винтче на нашето общество, изведнъж осъзнае своето превъзходство? Какво ще направи людоедът, когато получи в ръцете си лазерно оръжие?

Тук дойдох на себе си. Всичко това е бълнуване, а аз съм седнал да философствувам.

Джек като че ли се досети за съмненията ми.

— Първият опит вече извърших върху себе си. Виждаш ли? — той посочи прясната драскотина, която красеше кокалчетата на пръстите на дясната му ръка. — Ах, какъв удар беше това! Той лежеше и ме гледаше с кръгли от ужас очи, а след това изпълзя от стаята на четири крака.

Това беше ново за мен. Върлината Малер преди не можеше да обиди и муха.

— Я, давай! — решително казах аз, като поставих лакът на масата. Но борбата не продължи дълго. След няколко секунди ръката ми бе притисната към масата.

— Започнал си да тренираш с гири, а? — измърморих недоволно. Ала Малер само се засмя.

— Ах, ако мога да направя мнемोगрама от някой шампион! Уви, това беше калпаво боксьорче, едва пробило си път в професионалния спорт.

Ядосах се. Ако всичко, което беше казал Малер, е истина, ще бъда последен идиот, ако се откажа от играта.

— Дай си ръката! — казах аз. — Какво трябва да се направи?

— В гостната си, разбира се, имаш пиано — задиша в бузата ми Малер. — След презаписа ще оставим твоя избраник до инструмента и ти сам ще се убедиш във всичко.

Започнах да оглеждам хората наоколо. Зад масите седяха всякакви — млади и стари, весели, тъжни и равнодушни. Публиката беше доста пъстра, което бе характерно за този ресторант. Всеки един от тях мога да направя гений.

Какво, ако избира онова старче? Нека поне на стари години да изпита радост от живота. Или момчето с пуловера на ивици? Но той едва ли ще поиска да зареже приятелката си. Тогава може би ще е подходящ онзи тъжен субект, който скучае до прозореца над чаша евтино уиски? Не, чудесният дар не бива да му се поверява. Веднага след като се замогне, той ще се пропие. Съседът му по маса има вид на шмекер. На такъв по би му подходило да стане момче за всичко край някоя рулетка, а не музикант.

— Само нищо не му обяснявай — монотонно мърмореше зад гърба ми Джек. Просто му кажи — научен опит. В краен случай му дай пет долара.

Най-после видях човека, който ми трябваше. И той беше дълъг като върлина, както и Малер, с открито, нервно лице. Такива хора имат усет към красотата и радостта на живота.

Непознатият изобщо не се учуди, когато отидохме при него и не съвсем разбрано изложихме молбата си. Колкото и странно да е, той се съгласи да участва в експеримента. Може би физиономията ни спечелиха неговото доверие. Той дори се отказа от петте долара възнаграждение.

След десет минути влязохме у нас. Джек измъкна от куфара кожен шлем с провиснали жици и постави това съоръжение на главата на нашия гост. Към китките на ръцете му прикрепих кожни гривни с електроди.

Следях с интерес манипулациите на Малер. Точно след пет минути той прибра жиците и каза, че първата част на опита е приключила. Сега, според уговорката, непознатият трябваше да прекара в стаята един час.

Излязохме. Не издържах, оставих вратата открената и започнах да наблюдавам непознатия като момченце. Той седеше в креслото пред масичката за списания и праметнал крак върху крак, разглеждаше рекламната снимка на някаква хубавица.

Когато минаха петнадесет минути без всякакъв резултат, аз се отдалечих от вратата, седнах срещу Малер и запалих цигара. Джек също си взе една и започна нервно да я мачка. Мълчаливо пускахме дим към тавана и се стараехме да не се гледаме.

Минаха тридесет минути.

Малер като че ли се смали. Стана ми жал за него. В края на краищата това трябваше да се очаква.

Четиридесет минути...

Сякаш ни подхвърли пружина! В съседната стая тропна капакът на пианото.

Залепихме се за стъклото на вратата. Непознатият стоеше приведен над клавишите. Ето, пръстите му неуверено пробягаха по тях. Той наведе глава, като се вслушваше в гласа на инструмента, след това решително приближи стола и седна.

Възторжено ръгнах Джек с юмрук в ребрата. Той се усмихна и ми намигна.

От хола се разнесоха първите акорди.

Господи, каква музика беше това! Никога не бях подозирал, че моят вехт „Вилхелм Менцел“ е способен на такова вълшебство. Кълна се, че никога в живота си не бях чувал подобно изпълнение. Това беше водопад от звуци, могъща Ниагара, която се стовари върху мен, лиши ме от слух, завъртя ме, понесе ме нанякъде, като ме принуди да загубя всякаква представа за време и пространство. Гордите, величави звуци се носеха над света, като го караха да плаче от внезапното усещане за безкрайно щастие, да тръпне от нежност, да замира от гордост, да благоговее пред величието на Вселената, която разтваря за теб нежните си обятия...

— Нищо не разбирам — измърмори Джек, когато звуците внезапно престанаха. — Та това е Бетховен!

— Е, и какво от това? Бетховен, Григ или Шуберт — без значение — това е гениално! И геният си ти!

— Но аз съм презаписал само Соната до бемол минор на Моцарт! Нищо друго... Той не може да свири Бетховен! Тук има някаква чудовищна грешка!

Джек замълча, защото непознатият отвори вратата. Ние впихме погледи в него, като очаквахме всичко: учудване, възторг, сълзи, взрив на благодарност... Но той беше абсолютно спокоен.

— Ако не се лъжа, един час вече мина. Свободен ли съм вече?

— А... какво свирихте? — измънка Малер. Стори ми се, че всеки миг може да получи удар.

— Това е любимото ми произведение — каза непознатият. — Извинете, че си позволих да убия времето пред пианото. Имате доста добър инструмент.

И изведнъж се досетих защо лицето му през цялото време ми изглеждаше познато.

— Вие сте Джон Гринберг, нали? — произнесох аз на един дъх. — Лауреатът на международни конкурси за пианисти?!

— Да, аз съм — усмихна се нашият гост.

След време Джон Гринберг сподели с нас: „Когато изпълнявам Соната до бемол минор на Моцарт, през цялото време нещо ми пречи. Като че ли в мен има друг пианист, доста посредствен, и той движи ръцете ми. Интересно, от кой идиот е презаписал Малер мнемограмата си?!“

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 7,8/1988 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.